

"ТЪЙ КАТО СМЕ ВЕЧНИ СЪЗДАНИЯ, НИЕ, ЕСТЕСТВЕ- НО, ЗАДАВАМЕ И ВЕЧНИ ВЪПРОСИ" МАКС ЛУКАДО

Една творба има смисъл само ако говори и на нас днес, тук и сега. Смисълът, който виждам в заниманието с историята на Едип, е да разгледаме един от въпросите, които обикновено наричаме "вечни". Вечният въпрос, поставен от Софокъл, е: може ли човек да избяга от своята съдба?

По начина, по който се развиват нещата в трагедията "Едип цар", очевидно отговорът би трябвало да бъде "не" (което от гледна точка на древните не обезсмисля автоматично въпроса за личната отговорност на героя).

Защо смятам, че нещата сочат към трагическа безизходност, въпреки теоретично съществуващата перспектива на "знанието", което евентуално може да ни помогне да избегнем житейските катастрофи? (Пък и знанието се мисли като помагачо на друг, в случая на зрителя, а не толкова на страдащия герой.) Защото всъщност пред Едип, след като се допитва до оракула, се очертава следната перспектива: той или трябва да повярва на прорицанието, или да му обърне гръб, т.е. да реагира с житейската философия на Йокаста, изразена в думите: "Защо ще се боим, когато вред цари / Случайността и ний не знаем бъдното? / Живей и не мисли - така е най-добре. И ти не се плаши от брак със майка си!" Едип обаче очевидно се бои, притеснява се, плаши се, ужасява се от перспективата, която очертава пред него прорицанието - да убие родния си баща и да легне с майка си. Този негов страх го подтиква да бяга далеч, колкото може по-далеч от Коринт, и е знак за вяра, която отдава безспорен авторитет на оракула, чрез когото говори сам Феб.

Именно тази страхуваща се вяра обаче отваря най-сигурно вратата за злото в живота на героя, за онези бедствия, които са му пророкувани в Делфи, и вероятно не е случайно, че първото от тях (убийството на бащата) се случва непосредствено след

посещението при оракула. Съсредоточен панически върху "ужасите", които са му предречени, върху предстоящото отцеубийство и следващото го кръвосмешение, героят се отправя с неуверени (а всъщност с уверени) крачки тъкмо към него. Но вероятно Едип би могъл, както покъсно Йокаста, да се опита да не обръща внимание на прорицанията и да живее единствено с настоящия ден? Този избор всъщност е невъзможен за него - не само защото се е посветил с цялото си същество на издирването на престъпника, не само защото е властник, загрижен за

добруването на своите съграждани, а и защото една такава позиция граничи с "хюбрис", тя е равнозначна на светотатствен акт, който подкопава устоите на традиционната гръцка религия, отхвърля цялата тогавашна система на благочестие. Тогава какво се получава на практика: или Едип вярва на прорицанието и така отваря вратата за неговото събдяване, или не му вярва и тогава изпада в "хюбрис", от който не може да последва нищо добро за него (гледай Йокаста и си прави изводи - нейното неверие не ѝ помага да избегне нещастieto).

Е Д И П

И ТРАГИЧЕСКАТА

Но дали ако Едип се беше завърнал поживо-поздраво в Коринт и се беше примирил с прорицанието, без да бяга от сбъдването му, би имал повече шанс да го избегне? Едва ли. Страхът вече е обхванал неговата душа, той вече не е същият човек, предстоящите ужаси висят над главата му със силата на отправеното към Лай проклятие. Прорицанието би трябвало да се сбъдне, щом човек вече е повярвал в него, независимо дали актът на вяра ще се изрази в съкрушено примирение, или в бягство. Вероятно на Едип не би се случило нищо страшно (но тогава как би се състоял митът изобщо?) единствено ако си бе стоял тихо и мирно в Коринт, при своите приемни родители, а те бяха имали силата и отговорността да му кажат истината за неговото потекло, която толкова много (и с основание) го мъчи. Истината е доброто лекарство за болките ни, истината ни прави свободни. При оракула обаче Едип всъщност не научава истината, която търси, а разбира нещо за бъдещето, което е впечатляващо и ужасно едновременно и го впримчва завишаги в трагическа безизходност.

Ето и кратко описание на авторитетния източник, до който се допитва Едип: "Божествените отговори (в Делфи) давала пророчицата Пития, наречена (така) по питона, убит на това място от Аполон. Тя, като отпивала глътка вода от свещения извор Касотида, дъвчела лаврови листа и седяла на тринога върху пукнатина на почвата, из която лъхали упойващи пари, (като) произнасяла в екстаз несвързани думи. Тях жреците възвестявали в двусмислена реч като волята на Аполон."²

Тези "божествени отговори", т.е. прорицания, не ви ли напомнят за вещиците от "Макбет" на Шекспир, които също насочват погледа на героя към едно бъдеще - ужасно и впечатляващо едновременно, но този път облъхнато от опияняващия

аромат на обещанието за власт?

Излиза, че Едип не може да избяга от трагическата безизходност, на която го е обрекла не безличната сила (абстракция), наречена съдба или случайност, а собственото му поведение, което обаче е напълно разбираемо и обяснимо от гледна точка на религиозността, споделяна от Софокъл. Тази традиционна и консервативна религиозност на политеистичното съзнание не може да приеме (освен като "хюбрис") скептицизма, изразен в думите на тържествуващия за миг, но отново изпаднал в заблуда Едип, насочени

СЪСРЕДОТОЧЕН ПАНИЧЕСКИ ВЪРХУ "УЖАСИТЕ", КОИТО СА МУ ПРЕДРЕЧЕНИ, ВЪРХУ ПРЕДСТОЯЩОТО ОТЦЕУБИЙСТВО И СЛЕДВАЩОТО ГО КРЪВОСМЕШЕНИЕ, ЕДИП СЕ ОТПРАВЯ С НЕУВЕРЕНИ (А ВСЪЩНОСТ С УВЕРЕНИ) КРАЧКИ ТЪКМО КЪМ НЕГО.

към Йокаста и запечатали възможния за героя предел при отхвърлянето на дотогавашната му вяра в прорицанието (отхвърляне, което преминава през обвинението към птицегадателя Тирезий в користни намерения и държавна измяна): "Ах, жено, кой ще гледа днес питийския/ пророчески олтар или пък птиците, / според чиито крясъци аз трябваше / баща си да убия!"

Тези покъртителни думи на героя са думи не само на човек, който е готов да се откаже - макар и фатално късно (всичко вече е изконсумирано, очаква се само представянето на "сметката") от досегашната си вяра в прорицанията (за разлика от Йокаста, която явно никога не им е отдавала особено значение), но и на човек, който стига до прозрението, че залогът за съдбата на величественото творение, наречено човек (да не забравяме апотеоза на човека, изречен от хора в "Антигона"), не може да се съдържа "в крясъка на

птиците" - вероятно една "мина", несъзнателно поставена от Софокъл в градината на собствения му светоглед. Именно затова авторът е обвързал подобно прозрение с гордостта, самоувереността, невъздържаността на Едип като черти от неговия характер, които благоприятстват прекрачването на границите, установени за смъртните.

Да, наистина, нима крясъкът на птиците решава нашата съдба, нима човешкото достойнство е съизмеримо с каквото и да било друго от сътворения свят? Ако аз сега изляза от къщи, отскоча до близкия РЕП,

после си купя вестник с хороскоп и като го прочета внимателно, му гласувам доверие, нима постъпвам много по-различно от Едип, който пътува за Делфи и бяга от Коринт, за да не срещне съдбата си? Може би в хороскопа ми се казва, че ми се пише лошо, че в еди-кой си ден трябва да избягвам да правя еди-какво си, защото иначе ме чака нещастие. Или пък знам с абсолютна сигурност, че зодията ми по принцип е еди-каква си - овните, например, са много волеви, целенасочени, амбициозни, абе, направо водачи, а пък раците, виж, те са едни нерешителни, винаги се връщат назад, какво да ги правиш. Това ли е нашето човешко, нашето уникално, неповторимо достойнство, сведено до няколко стереотипни психологически комбинации, чрез които ни се струва, че се (о)познаваме по-добре? Това ли са ориентирите, които ще ни водят най-сигурно в неизбродната човешка вселена? И понеже отговорът очевидно е "не", когато някой ме пита коя зодия съм, отговарям: "Зодия човек." Пък нека любопитството му остане неудовлетворено. Понякога и дори най-често любопитството е порок (попитайте Едип).

БЕЗИЗХОДНОСТ

ТОВА ЛИ Е НАШЕТО ЧОВЕШКО, НАШЕТО УНИКАЛНО, НЕПОВТОРИМО ДОСТОЙНСТВО, СВЕДЕНО ДО НЯКОЛКО СТЕРЕОТИПНИ ПСИХОЛОГИЧЕСКИ КОМБИНАЦИИ, ЧРЕЗ КОИТО НИ СЕ СТРУВА, ЧЕ СЕ (О)ПОЗНАВАМЕ ПО-ДОБРЕ? ТОВА ЛИ СА ОРИЕНТИРИТЕ, КОИТО ЩЕ НИ ВОДАТ НАЙ-СИГУРНО В НЕИЗБРОДНАТА ЧОВЕШКА ВСЕЛЕНА?

Но нека да се върна на проблема със страха от злото, което ни дебне обикновено след като сме дръпнали дявола за опашката с нашето любопитство. Този страх е нашият лош съветник, нашият недоброжелателен спътник, който ни кара да се втрещяваме в утрешното и така да пропускате днешното, да се "разсейваме" за него. Загледан в уж знайното, но всъщност скрито утрешно зло, което го дебне (ето ви двусмислието на прорицанието!), Едип "пропуска" най-съществения и повратен кръстопът в своя живот. Хипнотизиран от мисълта за утрешното зло, което го очаква, той върши зло в "днешния" ден - без да разбира, че е зло.

Има ли "лекарство" срещу този страх от злото, срещу втрещяването в него и в неговото сбъдване, което понякога ни изглежда неизбежно? Колкото и невероятно да звучи в нашето хем скептично, хем суеверно време, отговорът е бил и продължава-

ва да бъде "да". Мисля, че това е "да"-то, което се съдържа в следните думи: "В любовта страх няма, но съвършената любов пропъжда страха, защото в страха има мъка. Който се бои, не е съвършен в любовта" (I Йоан 4: 18 СИ).

Любовта, за която говори апостолът на любовта, е неизвестна на Софокълвата трагедия - тя нито може да си я представи, нито може да я потърси. Тази любов е резултат от една лична среща, която може да бъде преживяна във всякаква цивилизационна среда (както политеистична, така и монотеистична; както традиционно хомогенна, така и пост-модерно мултикултурална) и при всякакви условия, стига да бъде потърсена от все сърце. ("Ще Ме потърсите и ще намерите, ако Ме потърсите от все сърце" Йер. 29:13.) Не можем да очакваме нито от Софокъл, нито от Едип устремност към подобна среща. Едип не може да "излезе" от мита, да "избяга" от него, но аз мога. Срещата, която ме освобождава от трагическата безизходност на всяка страховита и ужасна житейска ситуация, е между мен и една трансцендентно-иманентна Личност, на Която мога да

разчитам винаги и неизмеримо повече, отколкото на себе си и на знанието за себе си, тъй като любовта, с която съм възлюбен, и любовта, с която съм възлюбил, превъзхожда всяко знание. В любовта на Другия, в Неговия поглед аз познавам най-добре себе си и само в тази любов мога да бъда обективно познат.

Американският писател Макс Лукадо разказва една случка, за да онагледим характера на взаимоотношенията, до които тази среща би трябвало да доведе - особено в тревожните, опасни, наглед трагически безизходни моменти в нашия живот. Когато бил на девет години, страхотна буря ги изненадала с баща му в океана. Мъглата се съгъствала около тяхната малка рибарска лодка, вълните ставали все по-големи, светкавици прорязвали непрогледния мрак. Малкият Макс се взираше напрегнато и уплашено наоколо, за да съзре скрития от мъглата бряг или забуленото от облаци слънце, но не ги виждал. В този момент той взел твърдо решение да не гледа в друга посока освен към своя баща, седнал в задния край на лодката с ръка на двигателя, и да не вижда друго нещо в бурята освен неговото решително лице, насочено срещу вятъра и взряно в тъмнината - съсредоточил се изцяло върху него и се успокоил. След много години вече порасналият Макс заключава: "Бог иска същото от нас. Исква да насочим погледа си към Него. Каква полза да гледаме към бурята?"³

За Едип житейската буря започва с истината, премълчана от неговите приемни родители, и с думите на един пиян "доброжелател". Но той няма Кормчия, към Когото да обърне погледа и сърцето си в бурята.

д-р *Калин*

Михайлов

Главен асистент в катедрата по теория на литературата при Факултета по славянски филологии на СУ „Климент Охридски,“

¹ Цитатите от "Едип цар" са от изданието "Софокъл. Трагедии." С., БАН, 1956.

² Батаклиев, Г. Антична митология. Справочник. С., Д-р Петър Берон, 1985, с. 49.

³ Лукадо, М. Парчета живот. С., Нов човек, 1999, 172 - 173.